

громадяни знали, куди йти і не боялися просити допомоги [4, с. 23].

Інші науковці наголошують на необхідності цифровізації процесів – подання заяв онлайн, консультацій через електронні сервіси, дистанційного представництва. У сучасних умовах це дозволяє розширити доступ до допомоги для осіб у віддалених районах або на тимчасово окупованих територіях.

Система безоплатної правничої допомоги в Україні є прикладом соціально-правового механізму, який реально впроваджує конституційний принцип рівності громадян перед законом. Вона не лише вирішує індивідуальні проблеми, а й підвищує загальний рівень правосвідомості суспільства.

Завдяки функціонуванню мережі місцевих центрів, бюро та залучених адвокатів держава гарантує, що кожна людина, незалежно від свого статусу чи доходу, має можливість захистити свої права. Це не просто юридична послуга – це практична реалізація прав людини, що зміцнює довіру до правосуддя і держави загалом.

Список використаних джерел:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2020. 672 с.
2. Гриценко І. А. Конституційні засади надання безоплатної правової допомоги в Україні. Київ: НаУКМА, 2019. 212 с.
3. Баранова Н. В. Безоплатна правова допомога як елемент забезпечення прав людини. *Вісник права*, №2, 2021. С. 65–70.
4. Тимошенко В. П. Проблеми та перспективи розвитку системи безоплатної правничої допомоги в Україні. *Право України*, №5, 2022. С. 20–25.
5. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460-VI.
6. Координаційний центр з надання правової допомоги. Офіційний сайт: <https://legalaid.gov.ua>.

Прилуцька Крістіна Вікторівна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра
2 курсу 207 навчальної групи навчально-
наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович,

професор кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИМ ЗАХИСТОМ ДІТЕЙ-СИРИТ В УКРАЇНІ

Проблематика визначення правового статусу дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, є важливою складовою сучасної

системи соціального захисту в Україні. Правильне розуміння цих категорій має ключове значення для забезпечення їхніх законних прав і свобод, а також для формування ефективних механізмів державної підтримки [1].

Згідно із Законом України «Про охорону дитинства», дитина-сирота – це особа віком до 18 років, у якої померли або обидва батьки, або єдиний з батьків [2]. Натомість дитиною, позбавленою батьківського піклування, вважається дитина, яка залишилася без піклування батьків унаслідок позбавлення їх батьківських прав, визнання їх безвісно відсутніми чи недієздатними, відбування покарання у місцях позбавлення волі, тривалої хвороби або інших обставин, що унеможливають виконання ними своїх обов'язків щодо виховання.

Обидві категорії дітей потребують спеціальних форм державного захисту, проте правовий статус кожної з них має певні відмінності. Для дітей-сиріт держава фактично повністю бере на себе функції батьків – забезпечує матеріальні потреби, виховання, навчання, медичний догляд та соціальну адаптацію. Для дітей, позбавлених батьківського піклування, головним завданням є відновлення або створення умов, наближених до сімейного виховання, зокрема через усиновлення, опіку чи піклування, розміщення в прийомних сім'ях або дитячих будинках сімейного типу.

Законодавчі основи соціального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні формуються низкою нормативно-правових актів. Основними серед них є Конституція України, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства», а також Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». Ці документи закріплюють принципи державної підтримки, гарантії на освіту, медичне обслуговування, житло та соціальну допомогу.

Згідно із чинним законодавством, держава зобов'язана створити умови, які забезпечують дітям цієї категорії рівні можливості з іншими громадянами у здобутті освіти, розвитку особистості та підготовці до самостійного життя. Для реалізації цих завдань діє розгалужена система соціальних послуг, що включає матеріальну допомогу, соціальне супроводження, психологічну підтримку та заходи з професійної орієнтації [3].

Отже, правовий статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, ґрунтується на принципах верховенства права, недискримінації та забезпечення найкращих інтересів дитини. Визначення цих понять у законодавстві є фундаментом для побудови системи соціального забезпечення, спрямованої на всебічний розвиток і захист прав кожної дитини.

Соціальна політика України у сфері захисту прав дітей-сиріт ґрунтується на принципах гуманізму, рівності та пріоритетності інтересів дитини. Одним із ключових аспектів цієї політики є система державної підтримки, яка спрямована на забезпечення гідного рівня життя, розвитку та соціальної інтеграції дітей, що втратили батьків або позбавлені їхнього піклування. Форми державної підтримки охоплюють матеріальне забезпечення, надання

соціальних послуг, а також гарантії у сфері освіти та подальшого працевлаштування.

Матеріальне забезпечення є основою соціального захисту дітей-сиріт, оскільки воно спрямоване на задоволення базових життєвих потреб дитини. Згідно із законодавством України, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, мають право на державну соціальну допомогу у вигляді щомісячних виплат, одноразових допомог при досягненні повноліття, а також забезпечення житлом [4]. Крім того, держава надає низку пільг: безкоштовне харчування в навчальних закладах, забезпечення одягом, шкільним приладдям, медичними препаратами. Важливою формою матеріальної підтримки є стипендії для дітей-сиріт, які навчаються у професійно-технічних і вищих навчальних закладах. Ці виплати мають не лише соціальний, а й мотиваційний характер, стимулюючи дітей до здобуття освіти та подальшого професійного становлення.

Соціальні послуги, що надаються дітям-сиротам, мають комплексний характер і спрямовані на забезпечення всебічного розвитку особистості. Вони включають медичне обслуговування, психологічну, педагогічну та юридичну допомогу. Медичне забезпечення охоплює безоплатне лікування, профілактичні заходи, санаторно-курортне оздоровлення, що сприяє збереженню та зміцненню здоров'я дітей.

Психологічна підтримка є особливо важливою складовою системи соціальних послуг, оскільки діти-сироти часто зазнають емоційних травм, пов'язаних із втратою батьків. Професійні психологи та соціальні педагоги допомагають дитині адаптуватися до нових умов життя, подолати почуття ізоляції, сформувати позитивне ставлення до себе й навколишнього світу. Також дітям-сиротам надається соціально-правова допомога – консультації щодо реалізації їхніх прав, отримання документів, оформлення соціальних виплат тощо.

Держава гарантує дітям-сиротам рівний доступ до освіти на всіх рівнях – від дошкільної до вищої. Такі діти мають право на безоплатне навчання у державних і комунальних навчальних закладах, забезпечення підручниками, навчальними матеріалами та проживання в гуртожитках. Для випускників інтернатних установ передбачене цільове державне замовлення на навчання у закладах вищої освіти [5].

Після завершення навчання держава зобов'язана сприяти працевлаштуванню дітей-сиріт. Вони користуються правом першочергового прийому на роботу за фахом, а також отримують матеріальну допомогу для адаптації на робочому місці. Така підтримка має на меті забезпечення соціальної стабільності, формування почуття самостійності та впевненості у власних силах.

Таким чином, форми державної підтримки дітей-сиріт становлять цілісну систему, спрямовану на реалізацію їхніх прав і створення умов для гармонійного розвитку. Водночас ефективність цієї системи значною мірою залежить від координації між державними органами, місцевими громадами та недержавними інституціями, що беруть участь у захисті прав дитини.

Забезпечення належних умов для життя, виховання та розвитку дітей-сиріт є одним із пріоритетних завдань державної соціальної політики України. Відповідно до чинного законодавства, головною метою системи влаштування дітей-сиріт є створення для них середовища, максимально наближеного до сімейного. Сім'я розглядається як найкраще середовище для фізичного, психологічного та соціального розвитку дитини, а тому пріоритет надається саме сімейним формам виховання.

Усиновлення (адопція). Усиновлення є найповнішою формою сімейного влаштування дитини-сироти, оскільки воно передбачає виникнення між дитиною та усиновлювачами таких самих правових відносин, як між біологічними батьками і дітьми. Згідно зі статтями 207–255 Сімейного кодексу України, усиновлення здійснюється виключно в інтересах дитини та передбачає забезпечення її права на сім'ю, любов, турботу і стабільність. Усиновлення сприяє формуванню у дитини почуття належності, безпеки та підтримки, що є необхідним для гармонійного розвитку особистості. Водночас процес адопції потребує ретельного державного контролю, оскільки має запобігати можливим порушенням прав дитини, зокрема торгівлі людьми чи експлуатації[6].

Опіка та піклування. Опіка та піклування – це форми тимчасового або постійного влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, у родини родичів або інших громадян. Опіка встановлюється над дітьми до 14 років, а піклування – над неповнолітніми віком від 14 до 18 років. Основним завданням опікуна чи піклувальника є забезпечення належних умов для проживання, виховання, освіти та соціальної адаптації дитини. Такі форми мають на меті зберегти індивідуальність дитини, створити стабільне емоційне середовище та мінімізувати негативні наслідки розлучення з біологічною родиною. Важливо, що держава надає опікунам матеріальну допомогу, а також соціальні пільги для підтримки дитини.

Прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. Прийомна сім'я – це форма виховання, за якої одна або кілька дітей-сиріт передаються на виховання сім'ї на договірній основі. Прийомні батьки отримують державну підтримку, зокрема грошову допомогу на утримання дітей і оплату своєї праці. Такий підхід дозволяє поєднати сімейне виховання з професійною соціальною роботою. Дитячі будинки сімейного типу створюються, коли сім'я бере на виховання п'ять і більше дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування. Ця форма влаштування сприяє створенню стабільної родинної атмосфери, у якій діти отримують не лише матеріальне забезпечення, а й моральну підтримку, виховання в дусі взаємоповаги, любові та співпраці.

Інтернатні заклади та їхня роль. Інтернатні установи (дитячі будинки, школи-інтернати, притулки) залишаються важливою, хоча й менш пріоритетною формою влаштування дітей-сиріт. Їх основна функція полягає у забезпеченні тимчасового догляду, навчання та утримання дітей, для яких поки що не знайдено сімейної форми виховання. Незважаючи на те, що інтернатні заклади забезпечують базові потреби дитини, численні дослідження свідчать про негативний вплив інституційного виховання на психоемоційний розвиток. Вихованці таких закладів часто стикаються з труднощами соціалізації, низьким

рівнем самооцінки та адаптаційними проблемами після випуску. Тому сучасна державна політика спрямована на поступовий перехід від інтернатної системи до сімейно-орієнтованих форм виховання.

Таким чином, сучасна система влаштування дітей-сиріт в Україні базується на принципах гуманності, рівності прав та пріоритетності сімейного виховання. Держава продовжує вдосконалювати законодавчі та організаційні механізми, спрямовані на те, щоб кожна дитина мала можливість вирости в безпечному, турботливому й сприятливому для розвитку середовищі [7].

Проблема соціального забезпечення дітей-сиріт в Україні залишається надзвичайно актуальною, адже ця категорія дітей належить до найуразливіших у суспільстві. Незважаючи на наявність законодавчих гарантій та державних програм, система соціального захисту має низку суттєвих недоліків, що обмежують її ефективність. Насамперед слід відзначити недостатнє фінансування закладів, у яких перебувають діти-сироти. Матеріальна база багатьох інтернатів і дитячих будинків не відповідає сучасним потребам, що негативно впливає на якість освіти та умов проживання. Також відчутною є нестача психологічної та медичної підтримки.

Серйозною проблемою є соціальна адаптація вихованців після досягнення повноліття. Багато молодих людей, вихованих у закладах інституційного типу, не готові до самостійного життя, мають труднощі з працевлаштуванням і забезпеченням житлом. Відсутність системної програми постінтернатного супроводу часто призводить до соціального відчуження таких осіб [8]. Не менш важливим є недостатній розвиток сімейних форм виховання. Хоча держава підтримує усиновлення, опіку та прийомні сім'ї, бюрократичні процедури та недостатня поінформованість населення гальмують їхнє поширення.

Водночас існують і позитивні тенденції. В Україні поступово впроваджується реформа деінституціалізації – перехід від утримання дітей у закладах до сімейних або наближених до сімейних форм виховання. Активно долучаються благодійні організації, посилюється правова база, орієнтована на європейські стандарти.

Перспективи розвитку системи соціального забезпечення дітей-сиріт пов'язані з удосконаленням координації між державними структурами, розширенням програм соціальної адаптації, підготовкою фахівців і зміцненням партнерства між державою, громадами та громадським сектором [9].

Отже, ефективне розв'язання проблем соціального забезпечення дітей-сиріт можливе лише за умови комплексного підходу, який поєднує правовий, соціальний та гуманістичний аспекти.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.
3. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського

підкування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 6. Ст. 147.

4. Кабінет Міністрів України. Постанова «Про затвердження Порядку провадження органами опіки та підкування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866.

5. Міністерство соціальної політики України. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки. URL: <https://www.msp.gov.ua>.

6. Андреева, Г. М. Соціальний захист дітей в Україні: сучасний стан та перспективи. *Соціальна робота і сучасність*. 2023. № 2. С. 45–54.

7. Капська, А. Й. Соціальна робота з дітьми та молоддю: навч. посіб. Київ: Центр навч. літ., 2020. 384 с.

8. Коломієць, Л. В. Соціальна політика щодо дітей-сиріт в Україні: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2022. № 2. С. 77–83.

9. Кузьменко, Л. В. Соціальний супровід дітей-сиріт як інструмент інтеграції у суспільство. *Вісник соціальної роботи*. 2021. № 3. С. 51–59.

Протасов Денис Сергійович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
2 курсу 213 навчальної групи навчально-
наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чеханюк Леся Володимирівна,

доцент кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЕТНІЧНИЙ ПРОФАЙЛІНГ

У сучасному світі питання захисту прав людини та забезпечення рівності всіх громадян незалежно від їхнього походження, раси чи релігії набуває особливої актуальності. Одним із проявів дискримінаційних практик, що викликає гострі етичні, правові та соціальні дискусії, є етнічний профайлінг. Він ґрунтується на припущенні працівниками поліції про зв'язок між схильністю громадян до протиправної поведінки та їх етнічним походженням. Тобто підстави для підозри у причетності до злочинної діяльності беруться не об'єктивні критерії, а, у першу чергу, – етнічне походження особи [1].

Проблема етнічного профайлінгу глобальна – вона фіксується у різних країнах, як у тих, де спостерігається тривала історія мультикультурності, так і в тих, де процеси міграції лише набувають масштабів. Дослідження цієї теми